

Буденний націоналізм — інкорпорація націоналістичного сентименту в життя Сербії

Західні Балкани досі страждають від шрамів югославських війн. Серія збройних зіткнень безлічі сусідів в безлічі місць прямо чи опосередковано вплинула на життя кожного, хто живе в регіоні. Навіть сьогодні, через два десятиліття після тих трагедій, посіяні між різними національностями та етнічними групами зерна ненависті, вплинули на основну думку та призвели до культури страху, ворожості та зневаги до інших. Це, своєю чергою, сприяло вихованню суспільства, яке в повсякденному житті постійно боїться через брак безпеки, та полює на ізгоїв, яких можна звинуватити у власних проблемах. Оскільки ми живемо в часи непевності, вважаю, що передбачливо було б дослідити, як довго після припинення стрілянини триває процес розбудови миру, і як регіон може бути на покоління відкинутий в минуле, якщо розбудову миру робити неналежним чином.

Кожна спадщина може або вже використовувалася як знак гордості та, як наслідок, національності. Ці символи завжди тяжіють перетворитись на націоналістичні, а часом і агресивні наративи. Слова вашого діалекту, улюблені музика чи футбольний клуб — усе це може бути використано для демонстрації місцевого патріотизму. А коли патріотизм доведено до крайнощів — для демонстрації гордості чи домінування однієї нації над іншими. Ці настрої в певному сенсі неминучі в національній державі. А ідеї закладені змалку в європейське мислення. Якщо ж розглянути ідеї про індивідуальні відмінності на Західних Балканах, то те, що я б підкреслив в цих наративах, — їх нормалізація та інкорпорація в мейнстрім і політичний дискурс, що дуже втілене в банальному банального націоналізму. Нормою стала щоденна пропаганда супремасизму у новинах, ЗМІ та політичних дискусіях. Для ілюстрації проникнення цих ідей в повсякденне життя, наведу декілька прикладів з власного життя, включно з реакцією оточення задля додаткового контексту.

В моєму роду були як серби, так і хорвати. І одного разу однокласники згадали ім'я мого батька, Маріо, як одну з причин, чому я відрізнявся від них і чому мене вважали аутсайдером. Це було гірким пробудженням для мене. Я ніколи не приховував того факту, що мій батько народився в хорватському місті Шибенику, від свого батька-хорвата та матері-сербки, і все вони на момент народження батька переважно вважали себе югославами. Оскільки Шибеник був типовим приморським містом області Далмація, італійський вплив в місті на все — від архітектури, до музики, їжі тощо — був очевидним. Вплив був і на імена місцевих дітей, тому італійські імена в Шибенику були досить поширеними. З таким іменем як Маріо було очевидно, що батько мій не був сербом — він був іншим, і, відповідно, я також. До моєї інакшості додалося і моє небажання брати участь у певною мірою звичній дитячій розвазі, де вони розповідали й порівнювали розповіді один одного про те, чий батько та дядько що робив під час війн, які місця ті відвідували та які враження мали. Хоч я і намагався бути виключеним з таких розмов, я все ж слухав їх з певною хворобливою цікавістю — ніби історії давали мені зрозуміти якусь таємну історію та особистості моїх однокласників. Абсолютно новий погляд на їхнє життя, який мені мав відкритися.

Якось через багато років я залишив підготовлені для вступу документи секретарю університету. І коли я повернувся через кілька годин, то ще до обміну привітаннями, він запитав мене: "Звідки саме з Далмації твій батько?" Це дещо приголомшило мене, але після паузи він пояснив, що чоловік, на ім'я Маріо може бути або італійцем, або народився на хорватському узбережжі. І секретар припустив, що останнє є більш ймовірним. Я був подумав, що подальший діалог стане моїм негативним досвідом, проте цей чоловік лише з ностальгією пригадав свої поїздки на хорватське узбережжя в юному віці. Все це спричинило його припущення на основі імені мого батька. Секретар університету підсумував свої слова думкою, що не багато сьогоднішніх студентів матимуть ті ж можливості, які мав в юності він.

Більше інформації, ніж просто спогади про потворні зачіски та сумнівну моду, про Західні Балкани в 90-ті роки XX століття відкривають медіа тих часів. Югославську військову музику вже широко досліджували — вона стала частиною музичних канонів різних країн. Лірика пісень хвилює та тривожить, або ж є відверто жорстокою. Ось часто використовуваний приклад для ілюстрації відносної абсурдності ситуації на музичній сцені — в 1990 році щорічний пісенний конкурс Євробачення проходив у Загребі, де перемогла італійська пісня “Insieme: 1992” (“Разом: 1992”) із закликами до Європи об’єднатися. У той же період популярні народні пісні в Сербії включали “Bando Mudžahadinska” (Банда моджахедів) Міломира Мартіча або “Tata” (“Тато”) Бая Малі Кніджа, де він з гордістю проголошує: “Мій тато — воєнний злочинець. Спробуй-но висунь йому звинувачення”. Ці пісні досі слухають в певних колах, сприймаючи їх як серйозно, так і з іронією. Деякі з цих навіть стають мемами в Інтернеті. Хоч для більшості людей це і вважалося б ганьбою з абсурдним змістом, ці пісні досі нагадують той аспект історії нашої культури, якого ми не можемо позбутися. Сучасне молоде покоління, і я як його частина, виросло після завершення основних конфліктів, і залучення до такого роду медіа є нашим способом знайти відповіді на питання про своєрідні переконання та перетворення 90-тих. Чому тоді паралельно лунали заклики до єдності та заклики до кровопролиття? Чому за короткий час єдина країна перейшла до бойових дій? Хто досі залюбки слухає ці пісні на весіллях і святкуваннях днів народжень?

Звертаючись до теми міжетнічної напруженості на Балканах, ми повинні віддати належну повагу безперервній боротьбі мешканців Косово. Велика провина за поточну ситуацію лежить на уряді Сербії, оскільки його ворожа позиція до народу Косова була основною причиною постійного зростання напруги та нестабільності, що негативно впливає на громадян, які застрягли по обидві сторони конфлікту, яких би політичних уподобань вони не дотримувались. Щороку урядові функціонери багаторазово заклики до ескалації та воєнних інтервенцій, що призвело до вже видимих наслідків, коли в усьому Белграді впродовж однієї ночі з’явилися кількадеметрові графіті з фразою сербською кирилицею над червоно-синьо-білим сербським триколом: “Коли армія повернеться в Косово”. Твердження й наміри цього послання були очевидні для всіх. Та попри таємничість і підозрілість походження цих графіті, в їх руйнівних заявах вражає байдужість реакції на них з боку більшості звичайних людей. Водночас для далекоглядних спостерігачів ті графіті були чітким дороговказом подальшого руху сербської політики. Однак більшість тих, з ким спілкувався, сприйняли подію як чергове звичне, щоденне й багаторічне нагадування про те, що їхньою безпека все ще керують інші. Сприйняли як повторення нападок на інакших, що чорнить їхню країну. Відкриті заклики до воєнної інтервенції стали звичними для них, пробуджуючи спогади про минуле, коли такі заклики вважались нормою.

Необхідне уточнення щодо зі згаданих подій — не всі, хто використовує таку риторику, сповнені ненависті. Також не завжди це означає, що агресивні настрої зростають. Деякі з відповідних тез можна почути в щоденних розмовах, бо люди просто стурбовані, налякані майбутнім, бо вважають, що їхню долю визначають сили поза їхнім контролем, або ж визначають взагалі інші країни, що здаються далекими і байдужими. В деяких випадках ці тези, хоча й викликають чвари, але вважаються вдалим приводом для жартів. А для деякого з нас вони стають навіть способом висміяти нашу ганебну історію чи наше сьогодення. Та звичайний турист може відвідати Балкани і навіть не помітити події, які б вказували на крайні націоналістичні настрої чи будь-яку приховану зневагу до когось. Мета цієї статті полягає не в тому, щоб застерегти регіон, країну чи народ, а в тому, щоб вказати на причини нормальної чи навіть теплої реакції з боку медіа на демонстрацію національної переваги людей, які десятиліттями були змушені жити в умовах однакових наративів без їх усвідомлення. Справа не в тому, щоб вважати, що жертви ефективної пропаганди ненависті неправі, коли долучаються до цькування інакших. Ми маємо дослідити, формується така система: як знизу вгору — від громадянина зі зруйнованим через війну світоглядом, так і зверху вниз — від уряду з його дискурсом відволікання уваги від локальних проблем до тем міжнаціональних протиріч. Публічне повторення цих наративів призвело до того, що ненависть і напруженість стали буденними. Навіть за умов, коли завдання фізичної шкоди малоімовірно, наполягання на відмінності інакших людей призводить до невпевненості й зростання недовіри. Як доказ — по всій території Балкан

багатокультурні міста й містечка тепер фізично розділені навпіл різними етнічними групами.

Для політичного руху Зелених все це — виклики, на які ми мусимо знайти відповіді. Хай навіть більша частина політичного спектра вважає ці проблеми надуманими, боротьба за стале примирення успішно характеризує рух Зелених на Західних Балканах. Цю боротьбу вітають прихильники Зелених, і вважають за одну з основних цінностей, з якою асоціюються самі. У цьому аспекті плюралістичні постулати, взяті з основоположних принципів Європейського Союзу, є тими, до яких ми, Зелені Західних Балкан, прагнемо. Ми переважно визначаємо ці постулати як важливі дороговкази, навіть попри те, що багато хто з нас досі живе за межами ЄС. Ми пам'ятаємо, що багато країн Західної Європи, які зараз сприймаються нероздільними, колись також загрузали в конфліктах й війнах. Та за допомогою геополітичної теорії ХХ століття, ми побачили, що напруженість припиняється, коли культура, економіка та комфорт стали занадто переплетеними та гармонізованими між двома сторонами, щоб виправдати будь-яке порушення повсякденних справ громадян. Колись цей метод міжнародних відносин був наріжним каменем європейської міжнародної політики. Останні роки дещо похитнули цей метод, але досі існує надія на нас і наші заклики до пацифізму та примирення. В деяких післявоєнних суспільствах, таких як моє, першим кроком має бути визнання провини та того, що треба припинити нормалізацію закликів до війни та підбурювання до насильства. Натомість ми повинні ділитися метанаративами, які уникають концепту про інакших та зосереджуються на побудові мостів і відновленні зв'язків із нашими сусідами — не лише політично як різним країнам, але й на низовому рівні як громадянам, як людям.

Андрей Златовіч